

**KAPŁAŃSKO-OFLARNICZY
CHARAKTER EGZYSTENCJI
WIERZĄCEGO W EWANGELIĘ**
**Analiza Rz 12,1-2 w kontekście wcześniejszych partii
argumentacji Listu do Rzymian**

Ks. Roman Pindel

Celem niniejszego artykułu jest analiza Rz 12,1-2 ze względu na obecne w tym odcinku tekstu motywy kapłaństwa i ofiary. Analiza zostanie dokonana w kontekście wcześniejszych partii Listu do Rzymian. Przyjmujemy bowiem specyfikę wersetów 12,1-2 ze względu na *dispositio* tego listu które zaproponował J.-N. Aletti. Przyjmując wersety 12,1-2 za kolejne *propositio* prześledzimy powiązania między nią a poprzedzającymi ją partiami argumentacji. W ten sposób znajdziemy się w sytuacji zamierzonego czytelnika, który odczytuje badany przez nas odcinek tekstu jako kolejny element zamierzonej perswazji. W jaki sposób teza zawarta w wersetach 12,1-2 zostanie rozwinięta i uzasadniona w dalszych partiach Listu do Rzymian, to inne zagadnienie, wymagające jednak osobnego potraktowania.

**Rz 12,1-2 w STRUKTURZE LITERACKO-
-RETORYCZNEJ LISTU**

Wersety Rz 12,1-2 rozpoczynają nową partię listu, na co wskazuje z jednej strony wyraźne zakończenie wcze-

śniejszej partii w formie doksologii (*Albowiem z Niego i przez Niego, i dla Niego jest wszystko. Jemu chwała na wieki!*) oraz akلامacji *Amen* (Rz 11,36c), z drugiej zaś występowanie kilku elementów typowych dla apostrofy rozpoczynających nowe pouczenie u Pawła¹. W ostatnim przypadku będzie to – biorąc pod uwagę tylko listy uchodzące za Pawłowe – Παρακαλῶ (por. Rz 15,30; 16,17; 1 Kor 1,10; 4,16 (tu także οὖν); 16,15; 2 Kor 2,8; 10,1; por. także παρακαλοῦμεν w: 2 Kor 6,1; 1 Tes 4,1 (tu także οὖν); 5,14) oraz ἀδελφοί (por. Rz 15,30; 16,17; 1 Kor 1,10; 16,15).

Na rozpoczynającą się nową partię wskazuje także fakt, że sam termin παρακαλέω pojawi się po raz pierwszy w całym liście dopiero w wersecie 12,1, a dopiero po tym w wersetach 12, 8; 15,30 i 16,17. Pozostałe znaczące terminy, zwłaszcza wersetu 12,1 są charakterystyczne a część z nich to hapakslegomena Listu. Tak jest w przypadku οἰκτιρισμός (*miłosierdzie*), które w pozostałych listach uchodzących za Pawłowe występuje tylko dwukrotnie (2 Kor 1,3 oraz Flp 2,1), ale za to również w liczbie mnogiej, a do tego zawsze w kontekście terminu παράκλησις, mającego ten sam rdzeń, co rozpoczynający werset 12,1 czasownik παρακαλέω. Hapax legomenon Listu do Rzymian stanowi także kluczowy termin wersetu Rz 12,1, jakim jest θυσία, który poza tym w listach przyjmowanych za Pawłowe występuje jeszcze w 1 Kor 10,18; Flp 2,17; 4,18.

Podobnie jak παρακαλέω tak również termin εὐάρεστος po raz pierwszy pojawia się w wersecie 12,1, by w tej partii listu wystąpić jeszcze w 12,2 oraz 14,18, za każdym razem dla określenia Bożego *upodobania*. Poza Listem do Rzymian termin ten znajdziemy także w autentycznych listach Apostoła lub tradycji Pawłowej w (2 Kor 5,9; Ef 5,10; Flp 4,18; Kol 3,20; Tt 2,9; Hbr 13,21). Hapax legomenon, i to w całej tradycji Pawłowej, stanowi termin λογικός (poza tym w NT tylko w 1 P 2,2). Ostatni termin znaczący w wersecie 12,1, λατρεία, wcześniej pojawił się w Rz 9,4

¹ Por. H. Schlier, Der Römerbrief, (HThKNT 6), Freiburg 1977, s. 353.

dla określenia jednego najważniejszych elementów religii Izraela, gdzie obok *kultu* zostały jeszcze wymienione: *przybrane synostwo, chwała, przymierza, nadanie Prawa* oraz *obietnice* (poza tym w całym NT jeszcze tylko w J 16,2; Hbr 9,1.6).

Również werset 12,2, ściśle związany z 12,1, zawiera terminy charakterystyczne i niezwykle rzadko występujące w NT. Tak czasownik συζηματίζω stanowi hapax legomenon *Corpus Paulinum*, w całej zaś Greckiej Biblii pojawia się tylko jeszcze raz w 1 P 1,14, również dla wezwania, by *nie upodabniać się*, tym razem jednak do dawniejszych własnych pożądań (ἐπιθυμία). Choć określenie αἰῶν οὗτος stanowi hapax legomenon Listu do Rzymian, to w *Corpus Paulinum* pojawia się jeszcze w 1 Kor 1,20; 2,6.8; 3,18; 2 Kor 4,4; Ef 1,21; 2,2, nie mówiąc o dość dużej frekwencji w pozostałych pismach Greckiej Biblii. Inny znaczący termin μεταμορφόω poza werselem Rz 12,2 w całym *Corpus Paulinum* występuje jeszcze tylko w 2 Kor 3,18, również w formie pasywnej, wskazującej na przyczynę przemiany poza człowiekiem². Również rzeczownik ἀνακαίνωσις poza Rz 12,2 pojawia się jeszcze tylko w Tt 3,5, tym razem dla określenia odnowienia dokonanego przez Ducha Świętego. Trzeba jednakże dodać, iż motyw wewnętrznego odnowienia chrześcijanina wyraża także czasownik ἀνακαίνωω, należący do tej samej rodziny co interesujący nas rzeczownik, a występujący wyłącznie w *Corpus Paulinum* (2 Kor 4,16; Kol 3,10). Z terminów znaczących w obu werseletach 12,1-2, poza θεός, który w nich został użyty 4 razy, tylko εὐάρεστος występuje 2 razy (12,1.2), a do tego pojawi się jeszcze w Rz 14,18 jako swoiste podsumowanie kolejnej partii zachęty: *A kto w taki sposób służy Chrystusowi, ten podoba się (εὐάρεστος) Bogu i ma uznanie (δοκιμός) u ludzi*. Na pewno zaś Hapax legomenon listu to przymiotnik τέλειος (12,2), charakterystyczny dla *Corpus Paulinum* (8 wystąpienie na 17 w całym Nowym Testamencie).

² W całej Biblii Greckiej termin ten pojawia się jeszcze tylko w Mt 17,2; Mk 9,2, tym razem w odniesieniu do przemienienia Jezusa.

Zwróciliśmy dotąd uwagę na terminy charakterystyczne dla Rz 12,1-2 i rzadko występujące, zwłaszcza hapakslegomena Listu do Rzymian, czy *Corpus Paulinum*. Poczynione obserwacje prowadzą do wniosku, iż badane przez nas wersety stanowią początek nowej partii listu, na co wskazuje pojawienie się w wersetach 12,1-2 po raz pierwszy od początku listu dwóch terminów znaczących, które zostają powtórzone w rozdziałach Rz 12–15: παρακαλέω i εὐάρεστος. Nie bez znaczenia jest też fakt, iż w wersetach 12,1-2 hapakslegomena Listu do Rzymian stanowi 6 terminów: οἰκτιρμός, θυσία, αἰὼν οὗτος, μεταμορφόω, ἀνακαίνωσις, τέλειος, całego zaś *Corpus Paulinum* stanowią 2 słowa: λογικός oraz συσχηματίζω. Te obserwacje wskazują na staranny dobór tychże słów przez autora przemyślanej perswazji, interpretatora zaś skłaniają do uważnej analizy całego listu, by poprzez uwzględnienie tego, co określa się jako *cotext*, dotrzeć do sposobu odczytania wersetów 12,1-2, jaki był przewidziany dla zamierzonego czytelnika.

Po zasygnalizowaniu wyjątkowości i odrębności wersetów 12,1-2 zwrócimy uwagę na ewentualne powiązania pomiędzy nimi a wcześniejszymi partiami listu, traktowanymi jako wcześniejsze elementy perswazji. Odwołamy się w tym momencie do struktury literacko-retorycznej Listu do Rzymian, którą wypracował J.-N. Aletti³. Przyjmując

³ Podstawowe opracowania tego autora, ujawniające przyjęte założenia i uzasadniające stosowaną przez niego metodę, to: J.-N. Aletti, *Comment Dieu est-il juste? Clefs pour interpréter l'épître aux Romains*, Paris 1991; tenże, *La disposition rhétorique dans les épîtres pauliennes. Propositions de méthode*, NTS 38 (1992), s. 385-401; tenże, *La présence d'un modèle rhétorique en Romains. Son rôle e son importance*, Bib 71(1990), s. 1-24; tenże, *Paul et la rhétorique. État de la question et propositions*; [in:] *Paul de Tarse. Congrès de l'ACFEB (Strasbourg 1995)*, Publié sous la direction de Schlosser J., (LD 165), Paris 1996, s. 27-51; Aletti J.-N., *Où en sont les études sur S. Paul? Enjeux et propositions*, RSR 90 (2002) 3, s. 329-352. W języku polskim w: tenże, *List do Rzymian*; [in:] *Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, (red.) W.R. Farmer, Warszawa 2000, s. 1411-1455.

rezultaty badań tego francuskiego egzegety, a zwłaszcza wskazane przez niego *propositiones* (główną i jej podporządkowane) całość argumentacji Listu do Rzymian można przedstawić następująco:

<i>Partes</i> argumentacji	Brzmienie <i>propositiones</i> dla poszczególnych <i>partes</i> oraz inne elementy perswazji
	<i>Adres epistolarny</i> (1,1-7) oraz <i>exordium</i> zawierające <i>propositio</i> (1,8-17)
<i>PROPOSITIO</i> główna dla Rz 1,16–15,33	Bo ja nie wstydę się Ewangelii, jest bowiem ona mocą Bożą ku zbawieniu dla każdego wierzącego, najpierw dla Żyda, potem dla Greka. W niej bowiem objawia się sprawiedliwość Boża, która od wiary wychodzi i ku wierze prowadzi, jak jest napisane: a sprawiedliwy z wiary żyć będzie (Rz 1,16-17).
<i>propositio</i> dla Rz 1,18–3,20	Albowiem gniew Boży ujawnia się z nieba na wszelką bezbożność i nieprawość tych ludzi, którzy przez nieprawość nakładają prawdziwe pęta (1,18).
<i>propositio</i> dla Rz 3,21–4,25	Ale teraz jawną się stała sprawiedliwość Boża niezależna od Prawa, poświadczona przez Prawo i Proroków. Jest to sprawiedliwość Boża przez wiarę w Jezusa Chrystusa dla wszystkich, którzy wierzą (3,21-22).
	<i>exordium</i> (5,1-11); <i>narratio</i> (5,12-21)

<i>propositio</i> dla Rz 5,1–8,39	Natomiast Prawo weszło, niestety, po to, by przestępstwo jeszcze bardziej się wzmogło. Gdzie jednak wzmógł się grzech, tam jeszcze obficiej rozlała się łaska, aby jak grzech zaznaczył swoje królowanie śmiercią, tak łaska przejawiała swe królowanie przez sprawiedliwość wiodącą do życia wiecznego przez Jezusa Chrystusa, Pana naszego (5,20-21).
<i>subpropositio</i> dla 6,1–7,6	Cóż więc powiemy? Czyż mamy trwać w grzechu, aby łaska bardziej się wzmogła? Żadną miarą! (6,1 powtórzone w 6,15)
<i>subpropositio</i> dla 7,7-25	Cóż więc powiemy? Czy Prawo jest grzechem? Żadną miarą! Ale jedynie przez Prawo zdobyłem znajomość grzechu. Nie wiedziałbym bowiem, co to jest pożądanie, gdyby Prawo nie mówiło: Nie pożądaj! (7,7).
<i>subpropositio</i> Rz 8,1-30	Teraz jednak dla tych, którzy są w Chrystusie Jezusie, nie ma już potępienia (8,1).
	<i>peroratio</i> : Rz 8,31-39 (podniosła proza) oraz <i>exordium</i> : Rz 9,1-5
<i>propositio</i> dla Rz 9,6–11,36	Nie znaczy to jednak wcale, że słowo Boże zawiodło (9,6a).
<i>subpropositio</i> dla 9,6-29	Nie wszyscy bowiem, którzy pochodzą od Izraela, są Izraelem (9,6b).
<i>subpropositio</i> dla 9,30–10,21	A przecież kresem Prawa jest Chrystus, dla usprawiedliwienia każdego, kto wierzy (10,4).
<i>subpropositio</i> dla 11,1-32	Pytam więc: Czyż Bóg odrzucił lud swój? Żadną miarą! (11,1a).
	<i>peroratio</i> : 11,33-36 (hymn)

<p><i>propositio</i> dla Rz 12,1–15,13</p>	<p>A zatem proszę was, bracia, przez miłosierdzie Boże, abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą, świętą, Bogu przyjemną, jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej. Nie bierzcie więc wzoru z tego świata, lecz przemieniajcie się przez odnawianie umysłu, abyście umieli rozpoznać, jaka jest wola Boża: co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe (12,1-2).</p>
<p><i>subpropositio</i> dla 12,3-16</p>	<p>Mocą bowiem łaski, jaka została mi dana, mówię każdemu z was: Niech nikt nie ma o sobie wyższego mniemania, niż należy, lecz niech sądzi o sobie trzeźwo – według miary, jaką Bóg każdemu w wierze wyznaczył (12,3).</p>
<p><i>subpropositio</i> dla 12,17-21</p>	<p>Nikommu złem za złe nie odpłacajcie. Starajcie się dobrze czynić wobec wszystkich ludzi! (12,17)</p>
<p><i>subpropositio</i> dla 13,1-7</p>	<p>Każdy niech będzie poddany władzom, sprawującym rządy nad innymi. Nie ma bowiem władzy, która by nie pochodziła od Boga, a te, które są, zostały ustanowione przez Boga (13,1).</p>
<p><i>subpropositio</i> dla 13,8-14</p>	<p>Nikommu nie bądźcie nic dłużni poza wzajemną miłością. Kto bowiem miłuje bliźniego, wypełnił Prawo (13, 8).</p>
<p><i>subpropositio</i> dla 14,1–15,13</p>	<p>A tego, który jest słaby w wierze, przygarniajcie życzliwie, bez spierania się o poglądy (14,1).</p>
	<p><i>peroratio listu</i> (15,14-33)</p>

Według takiej *dispositio* tekst Rz 12,1-2 stanowi piątą *propositio*, która z jednej strony jest podporządkowana tezie głównej argumentacji (1,16-17), z drugiej zaś stanowi tezę nadrzędną wobec pięciu *subpropositiones*, wraz z im właściwymi partiami argumentacji w Rz 12,3–15,13.

W naszym badaniu ograniczymy się do poszukiwaniu powiązań pomiędzy wersetami 12,1-2 stanowiącymi kolejną *propositio*, a partiami argumentacji, które ją poprzedzają.

ODNIESIENIA RZ 12,1-2 DO PARTII 6,1-7,6

Zanim zamierzony czytelnik dotrze do piątej *propositio* (Rz 12,1-2), winien zapoznać się z wcześniej prowadzoną myślą Apostoła. W momencie zaś odczytywania wersetów 12,1-2 powinny być przez niego przywoływane takie treści, które pozwolą mu właściwie zrozumieć to co aktualnie czyta. Na te treści i odpowiednie partie listu naprowadzają powiązania, które ujawnia leksyka, motywy i idee, występujące w tekstach wzajemnie siebie objaśniające⁴. Zaczniemy od powiązań pomiędzy badaną przez nas *propositio* a wcześniejszymi partiami listu, na które wskazuje sama leksyka, by móc szukać logiki argumentacji i właściwej w niej roli wersetów 12,1-2.

Pierwszy termin, który zwraca uwagę przy badaniu wersetu 12,1, to ἀδελφοί, występujący w formie wołacza liczby mnogiej, a pojawiający się we wcześniejszych partiach listu jako komunikat zapowiadający przekroczenie niewiedzy intelektualnej w taki sposób określanych adresatów: οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί (1,13); Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί (7,1); Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί (11,25). W analizowanej przez nas *propositio* stanowi raczej wzmocnienie osobistej prośby o zmianę postępowania: Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, ... παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν (12,1a), która to zmiana odwołuje się do wcześniej przekazywanych treści i argumentacji tym właśnie adresatom (Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς...). W pozostałych miejscach poprzedzających werset 12,1 bezpośrednie zwrócenie się do adresatów w formie ἀδελφοί służy podkreśleniu ważnych treści, które adresaci winni odnieść do siebie (ὥστε, ἀδελφοί w 7,4) a nawet wyciągnąć konse-

⁴ Por. J.-N. Aletti, Comment Dieu est-il juste?, s. 31-32.

kwencji odnośnie do własnego postępowania ("Αρα οὖν, ἀδελφοί w 8,12), czy przejąć się żarliwym pragnieniem Pawła (10,1)⁵.

Dla zrozumienia wezwania zawartego w wersecie 12,1 kluczową rolę odgrywa czasownik παρίστημι. Ten bogaty w znaczenia termin⁶ w całym liście występuje 8 razy (6,13. 13. 16. 19. 19; 12,1; 14,10; 16,2). Zanim w wersecie 12,1 pojawi się wezwanie *abyście dali ciała swoje na ofiarę...*, czasownik παρίστημι będzie wcześniej używany dla przeciwstawnego *oddania własnych członków grzechowi* (τῇ ἀμαρτίᾳ), i to jako *broń nieprawości* – ὄπλα ἀδικίας (6,13a), albo – do czego są zachęcani adresaci – dla *oddania siebie samego Bogu* – ἑαυτοὺς τῷ θεῷ (6,13b). W dalszym ciągu w tej samej partii listu, która ukazuje porzucenie grzechu i trwanie w łasce jako konsekwencję śmierci (wraz z Chrystusem) dla grzechu, pojawia się kolejna alternatywa sformułowana z pomocą czasownika παρίστημι (6,16). Oddanie (παρίστημι) siebie jako niewolnika (ἑαυτοὺς δούλους) pod posłuszeństwo grzechu prowadzi do śmierci (εἰς θάνατον), przeciwne zaś oddanie siebie pod posłuszeństwo (Bogu) prowadzi do usprawiedliwienia (εἰς δικαιοσύνην). Kolejne użycie, znów dwukrotne w jednym zdaniu (6,19), czasownika παρίστημι przynosi podobne przeciwstawienie: z jednej strony zostaje przypomniane przeszłe oddawanie (παρίστημι) *członków na służbę nieczystości i nieprawości, pogrążając się w nieprawość*, z drugiej zaś zostaje sformułowana zachęta do tego, by oddawać (παρίστημι) te *członki na służbę sprawiedliwości, dla uświęcenia*. Pojawia się charakterystyczna opozycja, pomocna do zrozumienia badanej przez nas *propositio* w Rz 12,1-2, a którą uwyrażnia następujące zestawienie⁷:

⁵ Por. J.A. Fitzmyer, Romans. A New Translation with Introduction and Commentary, (A 33), Garden City NY 1993, s. 249.

⁶ Por. Wörterbuch zum Neuen Testament, (Hg.) W. Bauer, K. Aland, B. Aland, Berlin 1988⁶, kol. 1244-1246.

⁷ Zastosowane znaki graficzne (podkreślenia, kursywa) wskazują na odpowiadające sobie treściowo elementy.

Postawy postulowane w Rz 6,13.16.19	Zachęty w Rz 12,1-2
ale dajcie (παρίστημι) ... jako ci, którzy ze śmierci przeszli do życia (ζῶντας) ... członki wasze jako broń sprawiedliwości na służbę Bogu (6,13d).	abyście dali (παρίστημι) ciała swoje na ofiarę żywą (ζῶσαν), świętą... (12,1c)
jeśli dajecie (παρίστημι) samych siebie jako niewolników (δοῦλος)... bądź <i>posłuszeństwa</i> (ὑπακοή), [co wiedzie] do sprawiedliwości? (6,16)	abyście dali (παρίστημι) ciała swoje na ofiarę ... Bogu przyjemną (εὐάρεστος), jako wyraz waszej rozumnej służby (λογικῆ λατρεία) Bożej (12,1cd)... abyście umieli rozpoznać, <i>jaka jest wola</i> (θέλημα) Boża (12,2c)
tak teraz dajcie (παρίστημι) członki wasze na służbę sprawiedliwości (δοῦλα τῆ δικαιοσύνη), dla uświęcenia (εἰς ἁγιασμόν) (6,19d).	abyście dali (παρίστημι) ciała swoje na ofiarę żywą, świętą (ἁγίαν)... (12,1c)... abyście umieli rozpoznać, <i>jaka jest wola</i> Boża (θέλημα τοῦ θεοῦ): co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe (12,2cd).

Wersety 12,1-2 treściowo nawiązują do wcześniejszej partii argumentacji listu (6,1–7,6), która uzasadnia *subpropositio* o brzmieniu: *Czyż mamy trwać w grzechu, aby łaska bardziej się wzmogła? Żadną miarą! (6,1 = 6,15)*

W tej to partii – wychodząc od faktu uprzedniej śmierci chrześcijanina dla grzechu – powtarza się zachęta do oddania samego siebie lub oddania poprzez swoje członki (nie ciało, jak jest w 12,1) na służbę sprawiedliwości (δοῦλα τῆ δικαιοσύνη), i to jako niewolnik (δοῦλος). Autor perswazji w miejsce określenia *samemu siebie* (6,16) używa τὰ μέλη (6,13.19), by w wersecie 12,1 zastosować τὰ σώματα⁸, a co stanowi wyraźną *synekdoche kwantytatywną*⁹.

We wcześniejszej partii argumentacji (6,1 – 7,6) stosowane jest słownictwo wzięte ze służby (δοῦλα) relacji sługi, niewolnika (δοῦλος) wobec swego pana (którym jest Bóg), a która zasadza się na posłuszeństwie (ὑπακοή) w ważnej dla pana i sługi sprawie, jaką jest sprawiedliwość (δικαιοσύνη), co przynosi słudze usprawiedliwienie (δικαιοσύνη) i uświęcenie (ἁγιασμός). W *propositio* rozpoczynającej partię Rz 12,1–15,13 pojawia się natomiast słownictwo kultyczne, gdy w miejsce terminów δοῦλα, δοῦλος, ὑπακοή zostają użyte παράστημα, σώματα, θυσία (12,1). Gdy zaś we wcześniejszej partii (6,1–7,6) adresaci są traktowani jako aktualnie żyjący, choć wcześniej byli umarli (ἐκ νεκρῶν ζῶντας), to w interesującej nas *propositio* są zachęceni do tego, by ofiarowali własne ciała (Παρακαλῶ... παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν) i w ten sposób zrealizowali ofiarę, która będzie nie jak inne, uśmiercona, ale właśnie żywa, tym samym określenie θυσία ζῶσα stanowi *paradoks*¹⁰. We wcześniejszej partii (6,1–7,6) wydanie członków własnych na służbę sprawiedliwości (παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ δικαιοσύνη) ma obietnicę uświęcenia (εἰς ἁγιασμόν), natomiast w wersecie 12,1 zachęta do oddania własnych ciał (παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν) wiąże się z obietnicą, że taka ofiara jest nie tylko żywa, ale i święta (θυσία ζῶσα ἁγία).

⁸ Por. A. Gieniusz, Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu (Rz 12,1-2 [8]), *Verbum Vitae* 3 (2003), s. 149.

⁹ Por. H. Lausberg, *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, tł. A. Gorzkowski, Bydgoszcz 2002, s. 328-330 (§ 573).

¹⁰ Por. W. Bühlmann – K. Scherer, *Sprachliche Stilfiguren der Bibel*, Giessen 1994², s. 98.

Drugi ważny dla zrozumienia Rz 12,1 termin σῶμα, we wcześniejszych partiach listu został użyty 10 razy, jednak kwerenda wszystkich wystąpień prowadzi do wniosku, że w zupełności wystarczy przywołać tylko te, które przynależą do partii 6,1 – 7,6, gdyż to one wykazują powiązania z badaną przez nas *propositio*, i to zarówno ze względu na występujący w obu miejscach czasownik παρίστημι (i inne z nim związane, jak to wskazywaliśmy ostatnio), jak i na specyficzne użycie terminu σῶμα. Zestawmy więc wersety z partii 6,1 – 7,6 z badaną przez nas *propositio*:

Fakty zbawcze i konsekwencje w Rz 6,6.12.	Zachęty w Rz 12,1-2
<p>To wiedzcie, że dla zniszczenia grzesznego ciała (τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας) dawny nasz człowiek (παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος) został razem z Nim ukrzyżowany po to, byśmy już więcej nie byli w niewoli grzechu (μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ) (6,6).</p>	<p>A zatem proszę was, bracia, przez miłosierdzie Boże, abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą, świętą, Bogu przyjemną (παρακαλῶ... παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν εὐάρεστον τῷ θεῷ), jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej (τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν).</p>
<p>i wy rozumieście (λογιζόμαι), że umarliście dla grzechu (νεκροὺς τῇ ἁμαρτίᾳ), żyjecie zaś dla Boga (ζῶντας δὲ τῷ θεῷ) w Chrystusie Jezusie.</p>	<p>A zatem proszę was, bracia, przez miłosierdzie Boże, abyście dali ciała swoje na ofiarę (παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν) żywą, świętą, Bogu przyjemną (ζῶσαν ἁγίαν εὐάρεστον τῷ θεῷ), jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej.</p>

Niechże więc grzech nie króluje (οὐν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία) w waszym *śmiertelnym ciele* (ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι), **poddając** (ὑπακούω) was swoim pożądlivościom (6,11-12).

Nie bierzcie więc wzoru z tego świata (καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ), lecz przemieniajcie się *przez odnawianie umysłu* (μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς), **abyście umieli rozpoznać, jaka jest wola Boża** (εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ): co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe (12,1-2).

Z przyjętej uprzednio wiedzy (τοῦτο γινώσκοντες) odnośnie do tego, co się już dokonało w życiu ochrzczonego (dawny człowiek został ukrzyżowany z Chrystusem zaś grzeszne ciało zostało zniszczone), wynika, że adresaci nie powinni już żyć zniewoleni przez grzech (6,6). Nawiązując do tej wiedzy i pierwszej konsekwencji, zwłaszcza w odniesieniu do ciała, które przecież jest śmiertelne (6,12), werset 12,1 – jak przystało na nową *propositio* – przynosi zachętę do uczynienia kolejnego kroku: by wydać je na ofiarę, i to żywą, świętą i podobającą się Bogu. W ten sposób w miejsce wcześniejszego służenia grzechowi (δουλεύειν τῇ ἁμαρτία) adresat będzie mógł podjąć służbę (λατρεία) nie dość, że samemu Bogu, to jeszcze taką, która jest określona słowem λογική, a więc – jak mogą to sugerować paralele pozabiblijne – jest „duchową”¹¹, albo – jak to będziemy wykazywać dalej – zgodna z zamysłem Boga. Kto umarł dla grzechu, już żyje dla Boga (6,11) i nie powinien powracać pod zniewalające panowanie grzechu, które prowadzi do podporządkowania człowieka jego pożądlivościom (6,12). Dalszą konsekwencją śmier-

¹¹ Tak: E. Lohse, Der Brief an die Römer, (KEK), Göttingen 2003, s. 336.

ci dla grzechu winno być to, do czego zachęca werset 12,2, opór wobec wpływów tego świata (12,2a) oraz poddania się takiej przemianie wewnętrznej, która pozwala poznać wolę Boga (12,2b).

POZOSTAŁE ODNIESIENIA RZ 12,1-2 DO WCZEŚNIEJSZYCH PARTII LISTU

Termin σῶμα wskazuje nie tylko na powiązania badanej przez nas *propositio* w 12,1-2 z partią 6,1-7,6, ale także z wersetami 8,10-13 stanowiącymi część partii Rz 8,1-30, jak ukazuje to poniższe zestawienie:

<p>Fakty zbawcze i obietnice w Rz 8,10-13</p> <p>Jeżeli natomiast Chrystus w was mieszka, ciało wprawdzie podlega śmierci (σῶμα νεκρόν) ze względu na [skutki] grzechu, duch jednak posiada życie (πνεῦμα ζώή) na skutek usprawiedliwienia. A jeżeli mieszka w was Duch Tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to Ten, co wskrzesił Chrystusa Jezusa z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała (ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν) mocą mieszkającego w was swego Ducha. (...) Jeżeli zaś przy pomocy Ducha popędy ciała uśmiercicie (τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε) – <i>będziecie żyli</i> (ζήσεσθε).</p>	<p>Zachęty w Rz 12,1</p> <p>A zatem proszę was, bracia, przez miłosierdzie Boże, abyście dali ciała swoje (τὰ σώματα ὑμῶν) na <i>ofiarę żywą</i> (θυσίαν ζῶσαν), świętą, Bogu przyjemną, jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej.</p>
---	---

W partii stanowiącej uzasadnienie *propositio* o treści: *Teraz jednak dla tych, którzy są w Chrystusie Jezusie, nie ma już potępienia* (8,1) odnajdujemy paradoksalne prawo odnośnie do śmiertelnego (νεκρόν) ciała (8,10). Ono zostanie „uczynione żywym” (ζωοποιέω) za sprawą Ducha, który zamieszkuje w człowieku (8,11), adresaci listu będą żyli (ζάω), gdy z pomocą tego Ducha (πνεύματι) będą uśmiercać (θανατώ) popędy ciała (8,13). Pierwsze zdanie *propositio* (12,1) – odwołując się do wcześniejszych obietnic – zachęca do dania ciała na ofiarę (θυσία), która nie będzie prowadziła do śmierci, ale będzie ofiarą żywą (ζῶσα).

Na powiązania pomiędzy Rz 12,1-2 a wcześniejszymi partiami argumentacji w Rz 6,1-7,6 oraz 8,1-30 wskazuje także użycie w nich terminu ζάω, jak to można było zauważyć w dotychczasowych zestawieniach.

Na nowe, dotychczas nie wymieniane, powiązania *propositio* w 12,1-2 a wcześniejszymi partiami argumentacji wskazuje termin νοῦς, występujący w całym liście 6 razy, przy czym treściowe powiązania z werselem 12,2 wykazuje tylko użycie tego rzeczownika w 1,28, należącym do pierwszej partii argumentacji (Rz 1,18-3,20), w której autor dowodzi powszechnej grzeszności, νοῦς zaś zostaje określony jako bezwartościowy (ἄδόκιμος), a to z tego powodu, że – mimo swego przeznaczenia – nie pozwala ocenić właściwie tego, co należy czynić (Rz 1,28b). Taka jest sytuacja poganina, który nie uznaje (δοκιμάζω) Boga, którego poznał, za Boga (1,28a). Gra słów mających wspólny rdzeń (δοκιμάζω poprzedzone οὐ oraz ἄδόκιμος z α-privativum) podkreśla zależność między deprawacją poganina a skutkiem, jakim jest niezdolność rozumu do właściwej oceny postępowania. Taki stan umysłu w pierwszej partii argumentacji listu jest dokładnie na antypodach tego, co jest owocem zgody chrześcijanina na odnowienie umysłu (ἀνακαίνωσει τοῦ νοῦς), mianowicie umiejętność poznania (δοκιμάζω) tego, *jaka jest wola Boża: co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe* (12,2b)¹².

¹² Pomijamy wystąpienia terminu νοῦς w 7,23.25 (w partii Rz 7,7-25) z tego powodu, że występuje on w zupełnie innym znaczeniu niż

Kolejny termin, który może wskazywać na ewentualne powiązania wewnątrztekstowe a także na partie mogące stanowić klucz do zrozumienia badanej *propositio*, to czasownik δοκιμάζω, charakterystyczny dla Pawła¹³. Jedyna wcześniejsza partia argumentacji, która zawiera ten termin a zarazem wykazuje powiązania z *propositio* w Rz 12,1-2, czyli Rz 1,18–3,20, używa δοκιμάζω do opisu postaw negatywnych, zarówno pogan (1,28) jak i Żydów (2,17-20), które sprawiają taki stan, z którego człowieka może usprawiedliwić tylko Bóg. Tym samym to wcześniejsze (w 1,18 i 2,18) wystąpienie terminu δοκιμάζω określa takie używanie zdolności poznania, które pozostaje w opozycji wobec ukazanego w wersecie 12,2, jak to ukazuje kolejne zestawienie:

Poznanie pogan i Żydów w Rz 1,28 i 2,18	Poznanie odnowionego umysłu w Rz 12,2
<p>A ponieważ <i>nie uznali</i> (οὐκ ἐδοκίμασαν) za słuszne zachować prawdziwe poznanie Boga, wydał ich Bóg na pastwę na nic niezdatnego rozumu (εἰς ἀδόκιμον νοῦν), tak że czynili to, co się nie godzi (1,28). ... pouczony Prawem znasz Jego wolę (γινώσκεις τὸ θέλημα) i rozpoznajesz (δοκιμάζεις) co lepsze (2,18), ...</p>	<p>Nie bierzcie więc wzoru z tego świata, lecz przemieniajcie się przez odnawianie umysłu (τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς), abyście <i>umieli rozpoznać</i> (εἰς τὸ δοκιμάζειν), jaka jest wola Boża (τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ): co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe.</p>

w Rz 12,2, zaś opozycje we wcześniejszej partii niczego nie wyjaśniają w badanej przez nas *propositio*.

¹³ Poza autentycznymi listami Apostoła w całym NT występuje jeszcze tylko w Łk 12,56. 56; 14,19; Ef 5,10; 1 Tm 3,10; 1 P 1,7; 1 J 4,1.

Ty, który chlubisz się Prawem, przez przekraczanie Prawa znieważasz Boga (2,23).	
---	--

Wyrażenie (τὸ) θέλημα (τοῦ) θεοῦ, w całym Nowym Testamencie występujące 21 razy, w *Corpus Paulinum* pojawia się aż 14 razy, w tym 3 w Liście do Rzymian¹⁴, w tym ostatnim jednak użyte w ten sposób, że nie wnosi niczego do zrozumienia *propositio* w 12,1-2.

Badania leksykalne odnośnie do ewentualnych powiązań treściowych pomiędzy Rz 12,1-2 a wcześniejszymi partiami listu według *dispositio*, której autorem jest J.-N. Aletti, prowadzi do wniosku, że badana przez nas *propositio* w 12,1-2 nawiązuje do trzech wcześniejszych partii tego listu: 1,18–3,20; 6,1–7,6 oraz 8,1-30. Czytający wersety 12,1-2 będzie więc miał w pamięci prawdę o powszechnej grzeszności, zarówno Żydów jak i pogan (1,18–3,20), a w szczególności o braku przydatności rozumu człowieka, który zasługuje na gniew Boży (1,28; 2,18). Śledzący uważnie zawartą w liście argumentację przywoła także na pamięć stwierdzenia odnośnie konsekwencji swojego usprawiedliwienia, które zawarte są w partii 6,1–7,6. Z faktu przyjęcia usprawiedliwienia wynika wprawdzie wezwanie do życia w wolności od grzechu i jego panowania (6,6) oraz nowa orientacja życiowa, by żyć już dla Boga (6,11-12). Przy czytaniu wersetów 12,1-2 śledzący dotychczasową linię argumentacji powinien przypomnieć sobie aż trzykrotnie powtórzone wezwanie do oddania siebie na służbę sprawiedliwości, w posłuszeństwie wobec Boga (6,13.16.19). Wreszcie, uważny czytelnik wersetów Rz 12,1-2 powinien przywołać z partii Rz 8,1-30 przekonanie o dokonanym usprawiedliwieniu

¹⁴ Poza interesującym nas miejscem (12,2), w dwóch odpowiadających sobie stwierdzeniach odnośnie do zamiaru Boga co do przybycia Pawła do Rzymu (1,10; 15,32).

i o obietnicy życia, pomimo posiadania śmiertelnego ciała. W sytuacji napięcia pomiędzy popędami ciała a życiodajnym działaniem Ducha, ów żyjący z wiary będzie się starał – z pomocą tegoż Ducha – uśmiercać popędy pochodzące od ciała (8,10-13).

BRATERSKA PROŚBA I ZACHĘTA (Rz 12,1-2)

Sama struktura Rz 12,1-2 wskazuje, iż mamy do czynienia ze stwierdzeniem bardzo ważnym a zarazem starannie wyrażonym pouczeniem odnośnie do postępowania. Nie wynika to tylko z faktu, że wersety te stanowią *propositio* dla obszernej partii listu Rz 12,1–15,13, i to niezależnie od tego jak ta partia bywa dalej dzielona¹⁵. W obu wersetach (12,1-2) dominuje bezpośrednio odniesienie do Boga, na co wskazują trzy określenia zawierające termin Θεός: „miłosierdzie Boże”, „Bogu przyjemna”, „wola Boża”.

Pierwszy z dwóch badanych przez nas wersetów (12,1) zawiera rozbudowaną prośbę i zachętę zarazem, która – już choćby z racji łączącego z wcześniejszymi partiami listu spójnika wynikowego οὖν – wyraża wyraźnie sformułowane konsekwencje wcześniejszych wywodów¹⁶. Drugie zdanie nawiązuje zarówno do pierwszego, poprzez łączący je spójnik καί, jak i do wcześniejszych partii, a co potwierdza choćby użycie charakterystycznych terminów zarówno w badanych dwóch wersetach jak i w niektórych wcześniejszych *partes* argumentacji, a na co zwracaliśmy już wcześniej uwagę. Struktura drugiego zdania

¹⁵ Dyskusja na temat choćby najbliższej partii następującej po naszej *propositio* ukazana została m.in. w: A. Gieniusz, *Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu...*, s. 142-143, przyp. 5.

¹⁶ Co do tego zgadza się wielu komentatorów, choć w nieco różny sposób wskazując sposób odniesienia do wcześniejszych partii. My odwołujemy się przede wszystkim do *dispositio*, które wypracował J.-N. Aletti.

każe oczekiwać precyzacji pojęć i „hasłowego” określenia tego, do czego czytelnik jest zachęcany. Werset 12,2 zawiera bowiem wpierrw – jako konsekwencję wcześniejszego wezwania (καί)¹⁷ – negację wobec jednej postawy (*nie ulegajcie więc wzorom tego świata*), następnie zaś alternatywne i pozytywne zarazem wskazanie (*lecz pozwólcie przemieniać się przez odnawianie umysłu*), wraz z oczekiwanym celem takiego postępowania (*abyście umieli rozpoznać, jaka jest wola Boża: co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe*).

Zawarte w wersety 12,1-2 etyczne pouczenie i *propositio* dla Rz 12 – 15 ma charakter prośby, która odwołuje się do tego, do czego adresat listu – przynależący wraz z nadawcą do tego samego kręgu wierzących braci – winien sam dojść, idąc za dotychczas prowadzoną argumentacją i „logiką” ewangelii. Tak należałoby rozumieć użyty na początku zdania zwrot Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί (12,1a). Nie jest to na pewno nakaz, który by odwoływał się do autorytetu apostoła, choć od samookreślenia Παῦλος ἀπόστολος zaczyna się cały list, zresztą nie tylko ten (Rz 1,1; por. 1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1; Ga 1,1 i in.)¹⁸. Do własnego autorytetu, zdecydowanie różnego jednak od władzy Pana, odwołuje się Paweł w nakazie w 1 Kor 7,10, używając terminu παραγγέλλω. Innym razem (Flm 8) Paweł świadomie rezygnuje z możliwości zobowiązania adresata (czasownik ἐπιτάσσω), i to nawet w imię Chrystusa (ἐν Χριστῷ), by poprzestać na serdecznej prośbie (παραγγέλλω), odwołując się do miłości (διὰ τὴν ἀγάπην), swego wieku (ὡς Παῦλος πρεσβύτης) i statusu więźnia Chrystusa (Flm 9-10). W tym ostatnim liście, nawet w tak sformułowanej prośbie Paweł spodziewa się przecieź, że adresat uczyni nawet więcej niż to, o co jest proszony (Flm 21).

Żarliwa prośba do adresatów wyrażona bywa przez Pawła za pomocą czasownika δέομαι (2 Kor 5,20), w tym przypadku z powołaniem się na Chrystusa (ὑπὲρ Χριστοῦ),

¹⁷ Por. Wörterbuch zum Neuen Testament, kol. 775-776.

¹⁸ Por. J.A. Fitzmyer, Romans, s. 639.

albo, innym razem (Ga 4,12), na istniejące więzi (ἀδελφοί). Brak jednak w tych przypadkach tego typu uprzedniego wywodu, jaki występuje w partiach prowadzących do zachęty sformułowanej w Rz 12,1-2. W naszym wersecie nie występuje także inny, bliskoznaczny czasownik ἐρωτάω, który wyraża natarczywą prośbę i błaganie (Flp 4,3; 1 Tes 5,12), niekiedy nawet obok występującego w badanej przez nas *propositio* παρακαλέω (por. 1 Tes 4,1). Ten ostatnio wspomniany czasownik (παρακαλέω) w interesującej nas *propositio* różny jest na pewno w swojej wymowie od jeszcze jednego, używanego także w pouczeniach czasownika νοουθετέω, który jednak wyraża przede wszystkim napomnienie (por. Rz 15,14; 1 Kor 4,14; 1 Tes 5,12. 14 i in.)¹⁹.

Z tego zestawienia sposobów zwracania się Pawła w różnych sytuacjach perswazyjnych wynika, że fraza Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί (12,1a) wyraża braterską prośbę i zachętę zarazem, które przypominają napomnienie kochającego ojca, pragnącego raczej dodać odwagi, niż skarcić, zawstydzić, czy grozić. W podobnym sposób apostoł zwraca się do Tesaloniczan (1 Tes 2,11-12), używając przy tym – zestawiając obok siebie – trzy określenia: παρακαλέω (napominać, zachęcać), παραμυθέομαι (zachęcać, pocieszać) oraz μαρτύρομαι (zaręczać, zaklinać), wszystkie mające odniesienie do troski ojca o swoje dzieci. Zarówno w ostatnio przywołanym tekście (1 Tes 2,11-12) jak i w badanej przez nas *propositio* (Rz 12,1-2) znajdujemy odwołanie się do orędzia ewangelii, które winno być zinterioryzowane przez adresata listu²⁰. O ile w innych pismach apostoł może liczyć na autorytet, jaki posiada wobec tych, wśród których głosił ewangelię, których zrodził do wiary i chrztu (1 Kor 4,15; Flm 10), o tyle List do Rzymian jest skierowany do Kościoła, do którego Paweł dopiero zamierza przybyć, a od którego spodziewa się wsparcia w planowanej podróży do Hiszpanii (Rz 15,24. 28).

¹⁹ Por. E. Lohse, Der Brief an die Römer, s. 335.

²⁰ Por. H. Schlier, Der Römerbrief, s. 352-353.

Choć w w. 12,1 nasuwa się powiązanie czasownika παρακαλέω z syntagmą przyimkową διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ²¹, to jednak możliwe jest powiązanie syntagmy διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ z następującą po niej frazą παραστήσαι τὰ σώματα (z powodu miłosierdzia Boga oddać ciała). Ta ostatnia możliwość nie znajduje jednak potwierdzenia w innych pismach Nowego Testamentu. Z możliwych interpretacji użytego w tej konstrukcji przyimka διὰ najbardziej prawdopodobne jest, iż wskazuje on na rację przynaglącą do spełnienia prośby i zachęty (tu: *proszę przez miłosierdzie Boże*)²².

Kolejne zagadnienie dotyczy znaczenia οἰκτιρμός, użytego w 12,1 w liczbie mnogiej (jako kalka οἰκτιρη) a także ewentualnego powiązania owego miłosierdzia z wcześniejszymi partiami perswazji. Z jednej strony οἰκτιρμός to hapax legomenon listu (poza tym w *Corpus Paulinum* w: 2 Kor 1,3; Flp 2,1; Kol 3,12), z drugiej jednak strony we wcześniejszej partii pojawia się czasownik οἰκτίρω (*litować się, mieć litość, miłosierdzie*). Czasownik ten, mający wspólny rdzeń z rzeczownikiem οἰκτιρμός, występuje dwukrotnie w Rz 9,15, za sprawą formalnego cytatu z Wj 33,19. Należy jednak dodać, że nie jest to jedyne odwołanie się do miłosierdzia w tej partii argumentacji, która obejmuje wersety 9,6–11,36. W tej ostatniej, w której jak dotąd nie znajdowaliśmy wspólnych terminów znaczących z badaną *propositio* (12,1-2), występuje aż 5 razy bliskoznacznym czasownikiem ἐλέεω (*litować się, okazywać miłosierdzie*) oraz 2 razy w formie ἐλέαω a do tego jeszcze 2 razy rzeczownikiem ἔλεος (*łaska, miłosierdzie*)²³. Dokładniej mówiąc, wszystkie te wystąpienia można odnotować tylko

²¹ Z racji podobnych konstrukcji παρακαλέω z διὰ w Rz 15,30; 1 Kor 1,10; 2 Kor 10,1; Flm 9. Tak też jest zapewne odczytywane przez zamierzone audytorium.

²² Por. Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament, (Hg.) H. Baltz, G. Schneider, Stuttgart 1980-83², Bd. I, kol. 713; F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf F., Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Göttingen 1990¹⁷, s. 180 (§ 223).

²³ Poza Rz 9,23; 11,31 pojawia się jeszcze w 15,9.

w dwóch podsekcjach: 9,6-29 i 11,1-32, jak ilustruje to poniższe zestawienie zawierające takie tłumaczenie, w którym konsekwentnie οἰκτίρω oddaje się przez *miłosierdzie* (ze względu na οἰκτιρισμός w 12,1), zaś terminy zawierające rdzeń ελε- oddano przy pomocy zwrotów zawierających słowo *łaska* lub *łaskawość*:

Podsekcja Rz 9,6-29	Podsekcja Rz 11,1-32
<p>¹⁵ Przecież On mówi do Mojżesza: Ja okażę łaskę (ἐλεέω), komu chcę okazać łaskę (ἐλεέω), i okażę miłosierdzie (οἰκτίρω), komu chcę okazać miłosierdzie (οἰκτίρω). ¹⁶ [Wybranie] więc nie zależy od tego, kto go chce lub o nie się ubiega, ale od Boga, który okazuje łaskawość (ἐλεάω).</p> <p>[...] ¹⁸ A zatem komu chce, okazuje łaskę (ἐλεέω), a kogo chce, czyni zatwardziałym. [...] ²³ i żeby dać poznać bogactwo swojej chwały względem naczyni łaski (ἐλεος), które już wprzód przygotował ku chwale,</p>	<p>³⁰ Podobnie bowiem jak wy nigdyś byliście nieposłuszni Bogu, teraz zaś z powodu ich nieposłuszeństwa dostąpiliście łaski (ἐλεέω), ³¹ tak i oni stali się teraz nieposłuszni z powodu okazanej wam łaski (ἐλεος), aby i sami w czasie obecnym mogli doznać łaski (ἐλεέω). ³² Albowiem Bóg poddał wszystkich nieposłuszeństwu, aby wszystkim okazać swą łaskawość (ἐλεάω).</p>

Idąc za przyjętą strukturą argumentacji listu i uwzględniając w niej motyw miłosierdzia, należałoby przyjąć, że zawarta w wersecie 12,1 zachęta do adresatów, by składali w ofierze swoje ciała, jest adresowana do wszystkich, pochodzących zarówno z Żydów jak i z pogan, jako że motywacja odwołująca się do miłosierdzia Boga (διὰ τῶν οἰκτιρισμῶν τοῦ θεοῦ) zawiera odniesienie do dozna-

nej łaski i miłosierdzia zarówno przez uprzednio wybranych (Rz 9,15-16) jak i tych, którzy później dostąpili łaski (11,30-32). Logika argumentacji prowadzi do wniosku, iż zawarte w wersecie 12,1 odwołanie się do miłosierdzia Bożego dotyczy tego, czego w dziejach zbawienia doświadczają ludzie, a w szczególności ci, którzy uwierzyli ewangelii i zaczęli żyć nowym życiem w Chrystusie. W tej perspektywie przywołane działania zbawcze (w Rz 9,6 – 11,36), będące przejawem Bożego miłosierdzia, nie tylko same sprawiają przemianę, ale także stanowią wezwanie, by adresaci w swoim życiu dawali na nie stosowną odpowiedź²⁴. Jednakże odwołanie się do miłosierdzia Bożego w wersecie 12,1 ma przypominać również o łasce umożliwiającej dawanie stosownej odpowiedzi przez wierzącego²⁵. To ostatnie rozumienie, komplementarne wobec wcześniejszego²⁶, wynika przede wszystkim z sytuacji adresatów, diametralnie różnej od tej, w której to Prawo dawało człowiekowi tylko znajomość (γινώσκω) grzechu (7,7). Tymczasem adresaci w swoim wnętrzu (ἔσω ἄνθρωπον) znajdują właściwe upodobanie (συνήδομαι), zgodne z *Prawem Bożym* (7,22), a nawet stało się ono wręcz *prawem ich umysłu* (νόμος τοῦ νοός μου), a więc mówiąc inaczej, zinterioryzowane (7,23). Kto uwierzył i umarł z Chrystusem grzechowi (6,8. 11), w swoim wnętrzu pragnie wyzwolenia z tego ciała, *co wie dzie ku śmierci* (7,24), umysłem (τῷ νοί) swoim już *służy Prawu Bożemu* (7,25), a dzięki posiadanemu Duchowi Świętemu (8,9-12) jest w stanie prowadzić takie życie, w którym poprzez uśmiercanie (θανατώω) popędów ciała (8,13) spodziewać się będzie nie śmierci, lecz życia (ζάω).

Należałoby wykluczyć możliwość, że odwołując się do miłosierdzia w wersecie 12,1 apostoł miałby na myśli

²⁴ Por. J.A. Fitzmyer, *Romans*, s. 639.

²⁵ Por. A. Reichert, *Gottes universaler Heilswille und der kommunikative Gottesdienst. Exegetische Anmerkungen zu Rö 12,1-2*; [in:] *Paulus, Apostel Jesu Christi*, FS G. Klein, Tübingen 1998, s. 87.

²⁶ Por. A. Gieniusz, *Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu...*, s. 145.

to, którego on sam kiedyś doznał. Wprawdzie w innym liście właśnie na mocy doznanego osobiście od Pana miłosierdzia (ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου) Paweł domaga się uznania przez adresatów własnej wiarygodności (πιστὸς εἶναι), przynajmniej w dawanej adresatom radzie (γνώμην δὲ δίδωμι). Idzie o pouczenie odnośnie do postępowania dziewic w Koryncie (1 Kor 7,25). Jednakże w całym Liście do Rzymian, a w badanym tekście w szczególności, brak jest tego typu osobistej apologii, która by odwoływała się do doznanego przez Pawła miłosierdzia²⁷.

OFIARA SKŁADANA WE WŁASNEJ CIELESNEJ EGZYSTENCJI (Rz 12,1)

Przedmiot zachęty (παρακαλέω) zawartej w werse-
tach 12,1-2 wyraża bezokolicznik aorystu (παραστήσαι)
a następnie dwa imperatywy (μὴ συσχηματίζεσθε... ἀλλὰ
μεταμορφουῖσθε). Treść zachęty pierwszej została wy-
rażona w języku kultycznym, drugiej natomiast w ter-
minach etycznych. Jednak nawet słownictwo używane
w pierwszej z nich (παραστήσαι... θυσίαν) znane z tek-
stów odnoszących się do składania ofiar, już w judaizmie
hellenistycznym było używane nie tylko w odniesieniu do
ofiar składanych w świątyni, ale także – w znaczeniu prze-
nośnym – dla określenia etycznego postępowania²⁸. Na-
tomiasz termin θυσία w *Corpus Paulinum* może odnosić
się do jedynej ofiary Jezusa Chrystusa (Ef 5,2), do goto-
wości ofiary z życia przez Pawła (Flp 2,17), ale także do
darów otrzymanych od innych (Flp 4,18). W Liście do He-
brajczyków (13,16) zaś okaże się, że Bóg ma upodobanie
(εὐαρεστέω) w takich ofiarach (θυσία) jak czynienie dobra
(εὐποιΐα) oraz trwanie we wspólnocie, zapewne i poprzez

²⁷ Słabym uzasadnieniem byłoby odwołanie się do stwierdzenia w 2 Kor 4,1, gdzie Paweł całe swoje posługiwanie (διακονία) traktuje jako przejaw okazanego mu miłosierdzia (ἐλεάω).

²⁸ Por. Neuer Wettstein. Texte zum NT aus Griechentum und Hellenismus, (Hg.) G. Strecker, U. Schnelle, G. Seelig, Berlin 1996, s. 177-180.

dzielenie się z innymi (κοινωνία). Taki zakres stosowania terminów kultycznych prowadzi do wniosku, że zwrot παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν należałoby interpretować nie tyle jako *przedstawienie*, czy *oddanie do dyspozycji* jedynie swojego ciała (σῶμα), jakby ono miało stanowić tylko jakąś część człowieka, lecz jako wezwanie do oddania w ofierze całej swojej osoby w jej cielesnej egzystencji, we wszystkich obszarach w codzienności, bez rozróżniania na sferę *sacrum* i *profanum*²⁹. Na taką interpretację wskazuje nie tylko możliwe znaczenie słownikowe użytych terminów, ale wcześniejsze zastosowanie w Liście do Rzymian takich zwrotów jak παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν (6,13), παριστάνετε ἑαυτοὺς (6,16) oraz παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν (dwukrotnie w 6,19), gdzie *członki* – podobnie jak w wersecie 12,1 – odnoszą się do *samego siebie* (6,16), czyli całego człowieka w jego cielesnej egzystencji³⁰. Mało tego, odniesienie, na które już zwracaliśmy uwagę (6,12-19), wskazuje, że owo *przedstawienie* czy *oddanie się* trzeba widzieć jako wolną konsekwencję przyjęcia chrztu i zmiany statusu, a zarazem czynną odpowiedź człowieka na darowane mu usprawiedliwienie³¹. To dlatego dla wyrażenia ofiary składanej przez chrześcijanina w swoim życiu, bardziej odpowiednie jest w wersecie 12,1 metonimiczne użycie σῶμα³², w miejsce możliwego (nawet w liczbie mnogiej) τὰ μέλη³³. Także i dlatego, że σῶμα jawi się jako osoba w konkretnym ciele, przez które się wyraża i pozostaje w relacji do świata i innych³⁴. W badanym przez

²⁹ Por. A. Gieniusz, *Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu...*, s. 147-148.

³⁰ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 355.

³¹ Por. *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. III, kol. 97-98. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer. 3. Teilband: Röm 12-16*, (EKK VI/3), Zürich 1989², s. 3.

³² Dokładniej mówiąc mamy w tym miejscu do czynienia z synekdochą w odmianie *totum pro parte*. Por. H. Lausberg, *Retoryka literacka*, s. 328-329 (§ 573).

³³ Por. J.D.G. Dunn, *Romans*, (WBC 38B), Dallas 1988, s. 670.

³⁴ Por. A. Grabner-Haider, *Paraklese und Eschatologie bei Paulus. Mensch und Welt im Anspruch der Zukunft Gottes*, Münster 1968, s. 122-127.

nas wezwaniu (12,1) idzie o relację ofiarowania się Bogu cielesnie, nie zaś jedynie duchowo, czy wewnętrznie.

*Oddanie się Bogu, Bożej sprawiedliwości, czy przeciwnie, grzechowi, w wersetach 6,13-19 zostało ujęte z pomocą terminologii odnoszącej się do służenia komuś, podporządkowania (ὕπακούω), posłuszeństwa (ὕπακοή), oddania się w niewolę (δουλόω), bycia niewolnikiem (δοῦλος), czy poddania się panowaniu kogoś lub czegoś (κυριεύω)³⁵. W badanym przez nas wersecie 12,1 postulowana postawa oddania się Bogu (παρίστημι) została dookreślona terminami przynależącymi do języka kultu: θυσία, ἅγια, λατρεία. W następnym zaś wersecie (12,2) pojawia się terminologia odnosząca się do życia religijnego a zwłaszcza postępowania moralnego: συσχηματίζομαι, μεταμορφόω, ἀνακαίνωσις, δοκιμάζω, θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀγαθός, εὐάρεστος, τέλειος. Wszystko wskazuje na to, że postawa, do której z pomocą terminów kultycznych zachęca Paweł w wersecie 12,1, polega na całkowitym wewnętrznym oddaniu się Bogu, w którym to oddaniu mieści się rozoznawanie tego, co należy czynić (δοκιμάζω), gdy Bóg jest ostateczną instancją, zaś ocena postępowania może być zróżnicowana. Może bowiem być *wola Bożą, czymś dobrym, Bogu przyjemnym, albo doskonałym* (12,2). Wręcz można nawet powiedzieć, że takie oddanie się Bogu stanowi jedyną formę ofiary, która podoba się Bogu i jaką może składać chrześcijanin³⁶.*

Dlaczego jednak w 12,1 została użyta terminologia kultyczna, gdy równie dobrze można byłoby odwołać się do innych obrazów, porównań, czy motywów? Wydaje się, że apostoł, poprzez termin θυσία, pragnie tym samym podkreślić radykalizm owego oddania się Bogu w całej *cielesnej egzystencji* (σῶμα). Możliwe jest także, że w tak określonej liturgii (λατρεία) zawarta jest polemika z prak-

³⁵ Kontrast semantyczny (*sprawiedliwość / grzech*) został uwydatniony przez paralelizm budowy syntaktycznej, tworząc wyraźną antytezę. Por. A. Okopień-Sławińska, *Antyteza*; [w:] *Słownik terminów literackich*, (red.) J. Sławiński, Wrocław 1998³, s. 37.

³⁶ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer*. 3. Teilband, s. 4.

tyką składania krwawych ofiar³⁷, zarówno pogańskich, jak i tych, które dokonywały się według Prawa, zwłaszcza, że skutkiem postulowanego przez Pawła oddania się w ofierze nie jest zabicie, czy zniszczenie daru, ale życie (θυσία ζῶσα)³⁸. Ta ofiara jest „żywa” (ζῶσα) nie „pomimo” tego, że chrześcijanin złożył siebie w ofierze (nawet bez zabicia siebie samego), ale dlatego, że jest konsekwencją życia otrzymanego uprzednio od Boga (6,13) i prowadzonego przez chrześcijanina dla Boga (Rz 6,11)³⁹. W tej postulowanej w 12,1 ofierze składanej w cielesnej egzystencji chrześcijanina doskonale mieści się także i postulat, by z pomocą *Ducha usmiercać popędy ciała* (θανατώω... τὰς πράξεις τοῦ σώματος), związana z tym obietnica życia (8,13), a także – pochodzący z listu o podobnej wymowie do badanego przez nas – stwierdzenie o postawie chrześcijan, którzy *ukrzyżowali ciało swoje z jego namiętnościami i pożądaniami* (Ga 5,24)⁴⁰.

W odróżnieniu od dotychczasowej praktyki składania ofiar w miejscu do tego przeznaczonym (ἱερόν, ναός)⁴¹, postulowane ofiary w Rz 12,1 nie tylko mogą, ale wręcz winny być składane wszędzie, w całym życiu chrześcijanina, które ma stanowić ofiarę świętą (θυσία... ἁγία). Utracił już ważność podział na *sacrum i profanum*, gdy „miejscem” i „narzędziem” ofiary staje się cielesność, a ciało pojedynczego chrześcijanina, czy wspólnoty wierzących zyskuje nawet miano świątyni (ναός), w której przebywa Duch Święty (1 Kor 3,16; 6,19)⁴².

Najważniejsze określenie dla ofiary składanej w cielesnej egzystencji to *podobająca się Bogu* (θυσία... εὐάρεστος

³⁷ Por. Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament, Bd. II, kol. 404.

³⁸ Por. J.D.G. Dunn, Romans, s. 671-672.

³⁹ Por. A. Gieniusz, Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu..., s. 149; E. Lohse, Der Brief an die Römer, s. 335.

⁴⁰ Por. J.A. Fitzmyer, Romans, s. 640.

⁴¹ Termin ἱερόν, oznaczający świątynię w Jerozolimie, w całym *Corpus Paulinum* występuje tylko w 1 Kor 9,13.

⁴² Por. E. Lohse, Der Brief an die Römer, s. 336.

τῷ θεῷ). Zresztą to określenie kwalifikujące, εὐάρεστος – jako jedyne – pojawia się w całej *propositio* dwukrotnie. W kolejnym wersecie bowiem (12,2), okaże się, że celem pożądanego rozpoznawania (δοκιμάζω) jest stwierdzenie tego, co jest wolą Boga, ale i *co jest dobre, podobające* (εὐάρεστος) się Jemu oraz *doskonale* (12,2). W dalszej partii tego listu to określenie wartościujące kwalifikujące pojawi się jeszcze raz (14,18), w tej samej konstrukcji (εὐάρεστος τῷ θεῷ), lecz tym razem powodem *upodobania Boga* jest takie postępowanie człowieka, który rozumie, że królestwo Boże nie polega na przestrzeganiu przepisów Prawa dotyczących pokarmów ale na sprawiedliwości, pokoju i radości w Duchu Świętym (14,17)⁴³.

Wezwanie do złożenia ofiary, która znajdzie upodobanie u Boga, a zawarte w badanej przez nas *propositio*, koresponduje z tekstem odnośnie do anulowania ofiar składanych dotąd według Prawa Mojżeszowego na rzecz nowej i jedynej, której kapłanem i żertwą ma być wcielony Syn Boży: *Przeto przychodząc na świat, mówi: 'Ofiary (θυσία) ani daru nie chciałeś, aleś Mi utworzył ciało (σῶμα), całopalenia i ofiary za grzech nie podobały się (εὐδοκέω) Tobie'* (Hbr 10,5). Choć ta ostatnia wypowiedź dotyczy ofiary innego porządku (jednorazowa, wcielonego Syna Bożego, za zgładzenie grzechów) niż postulowana w Rz 12,1, to jednak w obu wypowiedziach pojawiają się trzy kluczowe motywy: ofiara (θυσία), ciało (σῶμα) i upodobanie w oczach Boga (εὐάρεστος τῷ θεῷ / εὐδοκέω), do tego zaś motyw wypowiedzi, jakim jest uzasadnienie radykalnie nowego typu ofiary.

Choć termin λατρεία to hapax legomenon *Corpus Paulinum*, to jednak w autentycznych listach Pawła trzykrotnie pojawia się czasownik λατρεύω (Rz 1,9.25; Flp 3,3) na określenie jego posługiwania (λατρεύω), i to „w duchu”, w odniesieniu do głoszenia ewangelii (Rz 1,9)⁴⁴ oraz

⁴³ W innym liście Pawłowym ofiarą podobającą się Bogu (znów εὐάρεστος τῷ θεῷ) jest udzielone mu wsparcie od Filipian, a przekazane przez Epafrodyta (Flp 4,18).

⁴⁴ Por. J.A. Fitzmyer, *Romans*, s. 640.

sprawowania kultu (λατρεύω) „w Duchu Bożym”, w tym ostatnim przypadku w odróżnieniu od postawy tych, którzy pokładają nadzieję w ciele, a dokładniej w przyjętym obrzezaniu (Flp 3,3). Do tego w dalszej części listu (Rz 15,16) Apostoł określi sam siebie jako *liturg* (λειτουργός) Jezusa Chrystusa, zaś czynność głoszenia przez siebie ewangelii nazwie *wykonywaniem świętych czynności* (ἱεουργέω). Przy interpretacji terminów kultycznych występujących w analizowanej przez nas *propositio* należy wziąć pod uwagę fakt, że Paweł – także i na innych miejscach – stosuje taki właśnie język symboliczny do oddania rzeczywistości głoszenia orędzia zbawienia⁴⁵. Do tego trzeba dodać, że to Paweł określa ciało chrześcijanina jako właściwe „miejsce” (ἐν τῷ σώματι ὑμῶν) nowego kultu, i to na sposób uwielbiana (δοξάζω) w nim Boga (1 Kor 6,20b). To zaś dlatego, że został on odkupiony za określoną cenę (6,20a) przez Kogoś innego, a więc nie należy już do siebie samego (6,19c), a jego ciało stanowi odtąd świątynię (ναός) danego od Boga Ducha Świętego (6,19ab). W oparciu o Pawłowe paralele można stwierdzić, że o ile termin θυσία odnosi się do tego, co jest ofiarowane (σῶμα), a więc egzystencja chrześcijanina w jej cielesności, o tyle λατρεία do czynności kultycznej, określając, w jaki sposób owa ofiara winna być złożona⁴⁶.

Wśród terminów odnoszących się do składania ofiar w wersecie 12,1 najwięcej problemów stwarza określenie postulowanej postawy przez zwrot λογικὴ λατρεία⁴⁷, tym bardziej że przymiotnik λογικός w LXX w ogóle nie występuje⁴⁸.

⁴⁵ Por. D. Zeller, *Der Brief an die Römer*, (RNT), Regensburg 1985, s. 207.

⁴⁶ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer*. 3. Teilband, s. 4.

⁴⁷ Określenie λογικὴ λατρεία występuje tu w funkcji przydawki do całego zdania. Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 356.

⁴⁸ W NT jedynie w 1 P 2,2, przyjmując znaczenie „duchowy” lub „należący do słowa Bożego”. Por. S. Hałas, *Pierwszy List św. Piotra*. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, (NKB NT XVII), Częstochowa 2007, s. 135.

Z możliwych interpretacji⁴⁹ najbardziej prawdopodobna może być oddana przez przymiotnik „logiczny”, odpowiednio rozumiany⁵⁰. Na element „poznania” i „rozumności” w postulowanej liturgii ofiarniczej wskazuje już najbliższy i dalszy kontekst. W wersecie następnym (12,2) idzie bowiem o taką przemianę νοῦς (umysłu), by ten był zdolny „poznać” (δοκιμάζω), jaka jest wola Boża. Wcześniej autor wyraźnie powie, że ów νοῦς może być bezużyteczny, jak jest w przypadku pogan, którzy nie uznali Boga jako Boga i nie oddali Mu czci (Rz 1,21) a także *nie uznali za słuszne zachować prawdziwe poznanie Boga* (1,28). Ponieważ jednak u chrześcijanina ów νοῦς służy prawu Bożemu (7,23. 25), można oczekiwać, by jego zdolności poznania były doskonalone przez uległość wobec odnawiającego go (ἀνακαίνωσις) Bożego działania (12,2). Nie można przy tym zacieśniać νοῦς tylko do sfery wyłącznie rozumienia, choć przypisywana mu funkcja oceniania (δοκιμάζω) dotyczy ludzkich czynów w świetle zewnętrznych wobec owego νοῦς kryteriów⁵¹. Takim zaś kryterium może być choćby Prawo, o czym – w odniesieniu do Żyda – napisze wcześniej Apostoł: *pouczony Prawem znasz Jego wolę* (θέλημα) *i umiesz rozpoznać* (δοκιμάζω) *co lepsze* (2,18). Idzie bowiem o to, by być zdolnym rozstrzygnąć, *co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe* (12,2). „Logiczny” więc ma być kult wyrażający się ofiarą z siebie samego w tym sensie, że zgodny z „Bożą logiką”, czy lepiej, z Bożym zamysłem (11,34)⁵². Nie będzie

⁴⁹ Omawia je pokrótce A. Gieniusz. Por. Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu..., s. 149-152 (tu także dalsza literatura).

⁵⁰ Termin λογική λατρεία znany jest mistyce okresu hellenistycznego i bywa odnoszony do poprawnie sprawowanego kultu, w judaizmie zaś hellenistycznym bywa przenoszony na ocenę moralnych zachowań, stąd zapewne trafił do literatury chrześcijańskiej. Źródła w: Neuer Wettstein, s. 177-180.

⁵¹ Por. J.A. Fitzmyer, Romans, s. 641.

⁵² Pomimo tego, że w LXX sam termin λογικός nie występuje, to jednak w tekście Syr 35,1-9 zostaje ukazana idea bliska naszemu wyjaśnieniu. W oczach Bożych jest słuszną ofiarą to, gdy człowiek

on „logiczny” dla tego, kto nie uwierzył ewangelii i nie przyjmuje Bożego miłosierdzia w dziejach, zarówno jako mocy jak i wezwania do działania, które byłoby adekwatne do Bożego zamysłu, a więc zgodne z „Bożą logiką”. Ta ostatnia jest we wcześniejszych partiach listu ukazana – jak to u Pawła bywa – w sposób paradoksalny i przekraczający „racjonalność”. Tak jest choćby w dwóch *perorationes*, poprzedzających badaną przez nas *propositio* (12,1-12), gdzie autor listu ucieka się raz do „podniosłej prozy” (8,31-39), innym razem do hymnu (11,33-36)⁵³.

„Logiczny” ma być kult w cielesnej egzystencji człowieka, nie zaś ograniczony tylko do wewnętrznego aktu samoofiarowania się chrześcijanina⁵⁴. Bo też dalsze partie argumentacji, następujące po *propositio* w 12,1-2 – wraz z ich *subpropositiones* – ukazują, że ów kult realizuje się nie tylko we wspólnocie wierzących, zarówno wobec czyniących źle (12,17-21) jak i wobec słabych a wymagających przygarnięcia (14,1 – 15,13), ale także we wspólnocie ludzkiej, w wypełnianiu obowiązków obywatelskich (13,1-7). Nie jest to więc kult jedynie wewnętrzny, ani duchowy, czemu przeciwstawia się $\sigma\omega\mu\alpha$, świadomie użyte dla podkreślenia cielesnego a zarazem ofiarniczego wymiaru życia chrześcijanina⁵⁵.

Owa liturgia, w której ma miejsce oddanie się Bogu w całej cielesnej egzystencji człowieka, już bez podziału na *sacrum i profanum*, ma więc odbywać się według Bożego zamysłu, a który jest znany tylko temu, który uwierzył ewangelii, przyjął chrzest, *wkroczył w nowe życie* (Rz 6,3-4), *żyje dla Boga w Jezusie Chrystusie* (6,10), *ze śmierci przeszedł do życia* (6,13), wciąż doświadcza na-

zachowuje Prawo, żyje według przykazań, oddala się od zła i niesprawiedliwości, świadczy dobrodziejstwa, czy daje jałmużnę. Obok tak zróżnicowanych zachowań, które podobają się Bogu, występują klasyczne terminy na określenie ofiar: $\pi\rho\sigma\phi\omicron\rho\acute{\alpha}$, $\theta\upsilon\sigma\iota\acute{\alpha}\zeta\omega$. Por. J.A. Fitzmyer, *Romans*, s. 640.

⁵³ Por. A. Gieniusz, *Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu...*, s. 151-152.

⁵⁴ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer*. 3. Teilband, s. 7.

⁵⁵ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, s. 358.

pięcia między *νοῦς*, *służącemu Prawu Bożemu* (7,23.25) a *czynami ciała*, by z pomocą Ducha uśmiercać to co się sprzeciwia Bożemu zamysłowi (8,13)⁵⁶. Ta liturgia polega także na tym, by wciąż pozwalać Bogu na odnawianie *νοῦς*, by być coraz bardziej zdolnym rozpoznawać (*δοκιμάζω*) Bożą wolę (12,2).

ZEWNETRZNE I WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA OFIARY (Rz 12,2)

Jak już stwierdziliśmy wcześniej, zachęta Pawła do wydania samego siebie w cielesnej, ale i społecznej egzystencji (12,1 – 15,13), polega najpierw na całkowitym wewnętrznym oddaniu się Bogu, w którym mieści się rozeznawanie tego, co należy czynić (*δοκιμάζω*) ze względu na ostateczną instancję, jaką jest Bóg (12,2). Właśnie na to rozeznawanie w bogatym horyzoncie możliwości (co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe) położony jest nacisk w wersecie 12,2, którego zdanie łączy się z poprzedzającym poprzez spójnik *καί* tak że oba zdania stanowią jedność⁵⁷. Wręcz należałoby powiedzieć, że postawa ofiarowania się Bogu ma zaczynać się od tego rozeznania, co jest naprawdę wolą Bożą, by chrześcijanin nie zasłużył na słuszną krytykę daremnego kultu i mnożenia niepotrzebnych, a więc niezgodnych z Bożym zamysłem, ofiar, czy czynów. Krytyka taka nie należy tylko do przeszłości, w której prorok kwestionował istniejący kult (Iz 1,11-14), czy wskazywał na wyższość miłosierdzia i poznania Boga nad składanymi ofiarami (Oz 6,6), bo i w dalszej partii paraklezy apostoelskiej trzeba będzie wyjaśniać, na czym polega królestwo Boże (14,17-18) a także i to, jak odnosić się do braci mających zróżnicowany stosunek do przepisów tyczących się pokarmów (14,13-16)⁵⁸.

⁵⁶ Por. D. Zeller, *Der Brief an die Römer*, s. 207.

⁵⁷ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, s. 336.

⁵⁸ Szerzej na temat paraklezy Pawła: R. Gryziec, *Specyfika paraklezy w Listach św. Pawła*, RBL XLIX (1996), 2, s. 85-90.

Aby jednak posiadać ową pożądaną umiejętność rozpoznawania woli Bożej i zróżnicowanych co do oceny czynów, konieczna jest nie tylko gotowość oddania siebie w ofierze, ale także wewnętrzna dyspozycja o dwubiegowym odniesieniu, wyrażona w wersecie 12,2 w formie paralelizmu antytetycznego, który możemy przetłumaczyć następująco:

(a) Nie ulegajcie upodobnieniu do schematów tego świata (μη συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ),

(b) lecz pozwalajcie się przemieniać przez odnawianie umysłu (ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός).

Pierwsza dyspozycja zawiera wezwanie do oporu wobec wpływu ze strony jakiegoś wzorca zewnętrznego, czy schematu (συσχηματίζω)⁵⁹, który ma charakter przemijający i pozostaje w opozycji do przemieniającego umysłu działania Boga. Gdzie indziej bowiem Paweł dwukrotnie używa rzeczownika σχῆμα (zewnętrzna, aktualna forma) na określenie tego co zewnętrzne i przemijające, będące w opozycji wobec rzeczywistości innej (1 Kor 7,31; Flp 2,7)⁶⁰. W wezwaniu w 12,2 nie ma na pewno mowy o ucieczce od tego świata, jest zaś wezwanie do przyjęcia postawy nonkonformizmu, choć zapewne nie wobec wszystkich struktur tego świata⁶¹. Druga dyspozycja, w komplementarnej opozycji do pierwszej, zawiera wezwanie do uległości wobec przemieniającego działania (μεταμορφῶν w stronie biernej). Ta postulowana przemiana jest zapośredniczona w pożądanym poznaniu przez umysł adresatów (τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός). Obie dyspozycje wyrażone zostały w czasie teraźniejszym, co w przypadku pierwszej z nich wskazuje na ponadczasowy charakter polecenia, które można oddać słowami: (*nigdy*) *nie ulegajcie byście stawali się podobni...* W przypadku drugiej zaś

⁵⁹ Por. E. Lohse, Der Brief an die Römer, dz. cyt., s. 336.

⁶⁰ Poza tym w całej Biblii Greckiej termin ten występuje tylko w Iz 3,17 jako ekwiwalent נֶבֶל (*czoło, skroń*).

⁶¹ Por. J.D.G. Dunn, Romans, dz. cyt., s. 674.

użycie *praesens* może wskazywać na proces, który winien trwać, póki będzie „ten świat” a Bóg będzie prowadził odnawiające działanie w człowieku⁶², a więc w sensie: *dawajcie się wciąż i coraz bardziej przemieniać...⁶³*.

O ile przestroga przed upodobnieniem (συσχηματίζω) podkreśla charakter zewnętrzny tej przemiany (σχῆμα), o tyle zachęta do uległości wobec dokonywanej przemiany, określona czasownikiem μεταμορφόω, wskazuje na wewnętrzny wymiar tej transformacji. Wprawdzie ostatnio wymieniony czasownik ma wspólny rdzeń z rzeczownikiem μορφή, ten zaś jawi się jako bliskoznaczny wobec σχῆμα (por. Flp 2,6-7)⁶⁴, to jednak co najmniej cztery racje przemawiają za tym, by w czynności wyrażonej terminem μεταμορφόω widzieć przemianę „od wewnątrz”, przynajmniej w wersecie 12,2.

Pierwsza racja na rzecz wewnętrznego charakteru tej przemiany odwołuje się do Pawłowego określenia sposobu jej realizacji, wyrażonego zwrotem τῆ ἀνακαινώσει τοῦ νοός (*poprzez odnawianie umysłu*)⁶⁵. Termin zaś νοός odnosi się na pewno do tego co wewnętrzne, w tym i do tego, co stanowi „opozycję” wobec członków ciała (por. Rz 7,23. 25), na co już wcześniej zwracaliśmy uwagę.

Po drugie, cel pożądanej przemiany jest także wewnętrzny, bo polega na umiejętności *rozpoznania, jaka jest wola Boża: co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe* (Rz 12,2c). Rezultat tego rozpoznania nie jest dla

⁶² W obydwu przypadkach mamy do czynienia z tzw. *praesens atemporale* o odcieniu gnomicznym. Por. J. Mateos, El aspecto verbal en el Nuevo Testamento, (Estudios de Nuevo Testamento. Institución San Jerónimo para la investigación bíblica, Vol. 1), Madrid 1977, § 46.

⁶³ Por. A. Gieniusz, Boże miłosierdzie jako źródło chrześcijańskiego nonkonformizmu..., dz. cyt., s. 152.

⁶⁴ Jednakże właśnie w Flp 2,6-7 termin μορφή przyjmuje raczej znaczenie „natura” niż „postać”, gdy σχῆμα odpowiada „wyglądowi”, „zewnętrznemu przejawowi”.

⁶⁵ Za takim charakterem przemiany wyrażonej przez μεταμορφόω przemawia użycie przez Pawła w Ga 4,19 (jedyne w całej Biblii) czasownika μορφόω, który oddaje, owszem „nadanie kształtu”, „ukształtowanie” Chrystusa, ale w adresatach listu (ἐν ὑμῖν).

wszystkich jednakowy (jak np. jednobrzmiąca treść dekalogu), ale zindywidualizowany i uwarunkowany sytuacją, zawsze jednak ma być zgodny z Bożym zamysłem wobec konkretnej osoby, w jej niepowtarzalnej sytuacji. To zaś ma być owocem odnowionego umysłu (τῆ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς), nie zaś upodobnienia do wzorców tego świata, którymi mogą być i różnego rodzaju normy postępowania, powstałe przecież w konkretnych uwarunkowaniach historycznych⁶⁶. Dopiero z tego wewnętrznego rozeznania woli Bożej (w odnowionym νοῦς) rodzi się czyn, zawsze jednak na miarę poznania Bożego zamysłu, a na co wskazuje choćby już pierwsza *subpropositio* (12,3), następująca bezpośrednio po badanej przez nas *propositio* (12,1-2)⁶⁷.

Na charakter wewnętrzny przemiany wyrażonej czasownikiem μεταμορφῶν wskazuje także użycie czasownika ἀνακαινῶν (wspólny rdzeń z ἀνακαινώσις), w innym autentycznym liście Pawłowym, i to w odniesieniu do jednej z dwóch transformacji w życiu chrześcijanina, wewnętrznej właśnie. Kluczowy zwrot, zawierający opozycję podobną do tej w Rz 12,2, brzmi: *choćż bowiem niszczyje nasz człowiek zewnętrzny, to jednak ten, który jest wewnątrz* (ἔσω), *odnawia się* (ἀνακαινῶν) *z dnia na dzień* (2 Kor 4,16). W tym samym liście (2 Kor 3,18) znajdziemy jeszcze jedno potwierdzenie wewnętrznego charakteru tej przemiany, którą wyraża termin μεταμορφῶν. Ten sam bowiem czasownik użyty jest dla opisanego przemiany, której sprawcą jest Duch Pański, działający przecież „wewnątrz”⁶⁸.

Na ten porządek dokonującej się przemiany – od wewnętrznej do zewnętrznej i ostatecznej – już odkupionego chrześcijanina wskazuje także tekst Flp 1,9-10, stanowiący paralelę do analizowanego (Rz 12,1-2), gdzie Apostoł modli się o coraz większe udoskonalenie miłości adresa-

⁶⁶ Por. E. Käsemann, *An die Römer*, (HNT 8a), Tübingen 1980⁴, s. 318.

⁶⁷ Por. A. Gieniusz, *Rz 12,1-8: Podstawy chrześcijańskiego non-konformizmu*, *Zeszyty Historyczno-Teologiczne*, VI (2000), s. 27.

⁶⁸ Por. J.D.G. Dunn, *Romans*, s. 675.

tów, po to, by byli zdolni *poznać* (δοκιμάζω) to *co lepsze*, to zaś umożliwi im, że *staną się czysti i bez zarzutu na dzień Chrystusa*.

ABY ŻYCIE WIERZĄCEGO BYŁO NIEUSTANNĄ OFIARĄ PODOBAJĄCĄ SIĘ BOGU

Pawłowa zachęta do składania swojego ciała w ofierze, która by się podobała Bogu, zawarta w Rz 12,1-2, które zostały zidentyfikowane jako kolejna *propositio* argumentacji Listu do Rzymian, stanowi fundamentalne wezwanie do takiego stylu życia, które będzie stanowiło jedyną ofiarę składaną przez każdego wierzącego⁶⁹. Przyjęta przez nas *dispositio* podkreśla – z racji swojego miejsca – kluczowe znaczenie takiej wewnętrznej postawy chrześcijanina, który w każdym przejawie swojego życia gotów jest złożyć Bogu ofiarę, która znajdzie w Nim upodobanie. Kluczowe znaczenie takiej dyspozycji podkreśla także struktura argumentacji listu, w której wersety 12,1-2 stanowią nie tylko *propositio* dla następującej po nich partii listu (Rz 12,3–15,13), ale wręcz punkt zwrotny a równocześnie swego rodzaju zogniskowanie argumentacji. Z jednej bowiem strony badane przez nas dwa wersety stanowią sformułowane konsekwencje wcześniejszych wywodów odnośnie do *esse* chrześcijanina, w formie skondensowa-

⁶⁹ Pomijając – trwające do dziś – polemiczne tony w wypowiedziach autorów protestanckich, należy podkreślić słuszną intuicję ojców Reformacji odnośnie kapitalnego znaczenia tychże wersetów dla rozumienia egzystencji chrześcijanina i jego podstawowej orientacji moralnej. Można tu przywołać Marcina Lutra, który w swoim komentarzu do wersetu Rz 12,1 podkreśla fakt, że chrześcijańskie dobre czyny, składające się na nową moralność, nie mogą opierać się na samym napomnieniu do moralnego postępowania, ale winny wynikać z przyjęcia z wiarą faktu nowych narodzin a także nowego statusu człowieka. Jego sentencja brzmi dosłownie: *Prius est enim esse quam operari, prius autem pati quam esse. Ergo fieri, esse, operari se sequuntur*. Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, s. 334, przyp. 3.

nej, oczywiście, jak na ten element *dispositio* przystało. Z drugiej strony – zgodnie z funkcją *propositio* – werse-ty te stanowią zapowiedź partii, w której rozwinięte będą różne aspekty *agere* chrześcijanina, który został usprawie-dliwiony przez wiarę i jest świadomy swojego nowego statusu oraz działającego w nim Ducha Świętego.

Czytelnik listu, przyjmujący po kolei argumentację sukcesywnie mu podawaną, w momencie odczytywania werse-ty 12,1-2 będzie miał za sobą proces, który można określić jako reewangelizację. Uznaje on bowiem z wiarą nie tylko przejawy Bożego miłosierdzia w dziejach zba-wienia, ale także sam nie wstydy się ewangelii, jest świa-domy jej mocy, a która winna się przejawiać w jego życiu. W momencie odczytywania piątej już *propositio* tego listu winien się zgodzić z podsuwaną mu zasadniczą dyspozycją odnośnie jego postępowania. Wręcz niejako sam winien dojść do tych wniosków, które odnajduje sformułowane w werse-ty 12,1-2. Po zaakceptowaniu owej *propositio* będzie oczekiwał już szczegółowych wskazań odnośnie do postępowania i zapewne znajdzie je już od kolejnego werse-ty (12,3), a do tego w sprawach, które dotyczą jego osobistych dylematów lub problemów wspólnoty, w której żyje. Te ostateczne stwierdzenia stanowią jedynie przypuszczenie, bo nie znana jest nam sytuacja retoryczna tej wy-powiedzi, którą stanowi List do Rzymian. Z całości perswazji możemy jednak przyjmować, że autor w sposób spójny z przyjętą przez siebie sytuacją argumentacyjną faktycznie koherentnie od początku do końca skutecznie przekonuje takie audytorium, jakie zakłada przy pisaniu listu. Co wię-ciej, w tak ukształtowanej *propositio* że umiejętnie posłu-guje się elementem emocjonalnym, zwanym *auditorium movere*, w którym poprzez refleksję zapowiadającą nowy rozwój *argumentatio*, pojawia się słuszne pragnienie, a co realizuje strategię retoryczną określaną jako *auditorium benevolum parare* w odmianie *ab auditorium persona*⁷⁰.

⁷⁰ Por. H. Lausberg, *Retoryka literacka*, s. 165-168 (§ 274 oraz 277).

Badana przez nas *propositio* została sformułowana w języku kultycznym, odnosi się jednak do ludzkiego postępowania, które ma stanowić nieustanną liturgię. Podmiotem składającym ofiarę z własnej woli jest ten, kto uwierzył w Jezusa Chrystusa, przyjął chrzest z właściwą mu łaską, został usprawiedliwiony i jest świadomy działającego w nim Ducha Świętego ale także pożądań pochodzących z ciała. Przedmiotem ofiary jest cielesna egzystencja chrześcijanina, a w szczególności jego ludzka wola i upodobania, zaś ważnym uwarunkowaniem w złożeniu tego, co się Bogu podoba, jest „ten świat” z jego oddziaływaniem, które chrześcijanin musi nieustannie rozeznawać w swoim wnętrzu, by postępować według woli Bożej. Jeżeli adresat przejmie się wezwaniem zawartym w badanej przez nas *propositio*, będzie pojmował swoje życie jako nieustanne nabożeństwo ofiarne, w którym on sam jest kapłanem składającym siebie w każdym czasie i w każdym miejscu. Gdzie zaś chrześcijanin podejmuje tego typu kult podobający się Bogu, tam świat ze swoim oddziaływaniem stracił swoją zniewalającą moc, sam wierzący zaś poddaje się odnawiającemu działaniu Ducha Świętego, by coraz lepiej rozpoznawać w każdym momencie to co jest autentyczną wolą Bożą⁷¹. Ofiara składana przez chrześcijanina nie ma nic wspólnego z kultycznym rytuałem, który polegał na złożeniu daru na ołtarzu i zniszczeniu go albo na zabiciu przez kapłana przyniesionej ofiary, którą było zwierzę, ale ma być codziennym ofiarowaniem samego siebie na każdym miejscu Bogu⁷².

Sommario

L'autore esamina il messaggio del testo Rom 12,1-2 nel sulo contesto letterario e retorico seguendo il *dispositio* elaborato da J.-N. Aletti, secondo cui questo sarebbe il successivo *propositio* di persuasione distesa su tutta la Lettera ai Romani. Il cristiano che ha creduto nel Vangelo

⁷¹ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, s. 334.

⁷² Por. J.D.G. Dunn, *Romans*, s. 671.

è chiamato di essere disposto ad offrire tutta la sua esistenza corporale, perchè questa sia piaciuta a Dio. Per raggiungere questo scopo ci vuole un atteggiamento di non conformismo nei confronti di questo mondo come pure una docilità all'azione trasformativa dello Spirito Santo.

ks. Roman Pindel
ul. Podzamcze 8
31-003 Kraków

KS. PROF. DR HAB. ROMAN PINDEL jest kierownikiem Katedry Hermeneutyki Biblijnej i Judaistyki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Zajmuje się głównie myślą Pawła Apostoła. Do najważniejszych publikacji należą: *W obronie prawdy Ewangelii. Analiza literacko-retoryczna Ga 1,11–2,21* (Kraków 2001) oraz *Magia czy Ewangelia. Konfrontacja głosicieli Ewangelii ze światem magicznym w ujęciu Dziejów Apostolskich* (Kraków 2003).